

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ GENEL ENERJİ SORUNLARI VE DİYARBAKIR İLİ ELEKTRİK SORUNLARINI TESPİT ETME ANKET SONUÇLARI

M.Nedim TÜZÜN

Elektrik Mühendisleri Odası Diyarbakır Şubesi

ÖZET

Güneydoğu Anadolu Bölgesi Enerji Forumu 2005'i düzenleyen Elektrik Mühendisleri Odası Diyarbakır şubesinde hazırlanan bu çalışma iki bölüm olarak tasarlanmıştır. Birinci bölümde bölge enerji sorunlarına şubenin bakış açısı ve bazı çözüm önerileri, ikinci bölümde ise kamuoyunun elektrik enerjisi sorunlarına bakış açısını tespit etmek amacıyla Diyarbakır ilinde EMO Diyarbakır şubesinde yapılan kullanıcı anket sonuçları değerlendirilmiştir.

1. GİRİŞ

- *Bölgenin Bazı Ekonomik Göstergeleri:*

2004 verileri ile Türkiye'de kişi başına tüketilen elektrik enerjisi ortalaması 1703 kWh olup Bölgemizde bu değer ortalama olarak 750 kWh civarı ile Türkiye ortalamasının yarısından daha azdır. (Gaziantep 2.109 kWh hariç). Yine sanayileşme oranı Gaziantep ili hariç yok denecek kadar azdır. Ayrıca, İllere göre kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla değerleri sıralaması incelendiğinde Güneydoğu'daki bütün iller Türkiye ortalamasının altında ve işsizlik oranı ise %45-50'lerde olması dikkat çekicidir.

Bölgemiz enerji üretim kaynakları açısından oldukça zengin bir konumda olmasına rağmen zamanında yapılmayan iletim hatları, altyapısız ve plansız yapılan dağıtım hatları nedeniyle tüketici açısından Türkiye'nin en ciddi problemlerinin yaşandığı bölgedir.

2. ENERJİ SORUNLARININ TEMEL NEDENLERİ

Son 20 yıldır Bölgemizde devam eden aktif çatışma ortamı her alanda olduğu gibi enerji sektöründe de olumsuz etkisini ciddi bir şekilde hissettirmiştir. Bu çatışma ortamında çok sayıda kalifiye personel güvenlik kaygısıyla bölge dışına gitmiş; Çalışma koşullarının güçlüğü ve bölgenin hala bir sürgün yeri olarak görülmesi nedeniyle her

zaman personel yetersizliği konusu gündemde kalmış, kurumsal hizmetlerde sistemli çalışma şekli oluşmamıştır.

Köylerden kente göç eden halk, kentlerin hızlı nüfus artışına maruz kalmasına neden olmuş ve özellikle gelir seviyesi düşük, yaşam koşulları ağır varoşların doğmasına sebebiyet vermiştir. Olağan olmayan bu değişimler enerji açısından da karmaşık bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Bir yanda planlı alt yapısı olmayan çarpık bir büyüme, bir yanda olağandışı koşullar dolayısı ile gidilemeyen ve kayıt altına alınamayan kırsal kesim, kaçak enerji kullanımının yaygınlaşmasına hatta doğallaşmasına neden olmuştur. Bunun yanında gerçekleştirilemeyen tesis ve bakım çalışmaları nedeniyle hat kayıpları da olması gerekenden çok daha büyük değerlere ulaşmıştır.

Ülke genelinde olduğu gibi bölgemizde de bürokrat kadroların siyasi iktidar kadroları durumuna getirilmesi özellikle dağıtım sektöründe yönetim kaosunun baş göstermesine sebep olmuştur. Neredeyse üç ayda bir idarecilerin değiştirildiği adeta vardiya usulü idarecilik yöntemleri ile TEDAŞ'ı yıllarca işlevsiz ve verimsiz hale sokan siyasetin gölgesi, hala kendini yoğun bir şekilde göstermektedir. Bu süreçte altyapı ve yenileme çalışmaları durma noktasına gelmiş; İdareciler hizmet eksenli anlayıştan ziyade koltuk telaşı ile çalışmak durumunda kalmış, uzun vadeli projeler üretmek yerine günü kurtaran çalışmalara yönelmişlerdir. Yine bölgeye ayrılan yetersiz ödeneklerin de çoğu bu anlayıştan dolayı kullanılmadan geri gönderilmiştir.

2.1 Kayıp + Kaçak Sorunu

TEDAŞ'ça açıklanan kayıp-kaçak rakamlarının iç içe kullanıldığı ve kamuoyuna hepsinin kaçak enerji olarak sunulduğu görülmektedir. Bu rakamlardan ne kadarının teknik kayıp veya ölçülemeyen enerji, ne kadarının ise usulsüz enerji kullanımı yani kaçak olduğu bilinmemektedir. Bölgemizin yıllardır plansızlık nedeniyle ve özellikle alçak gerilimde başı sonu belli olmayan dağıtım hatları, aşırı yüklenen hatlar ve trafolar ile arızaların giderilmesinde kullanılan ek iletkenlerin standart dışı ve çok sayıda olması, kayıpların Türkiye ortalamasının çok üzerinde olacağına işaret etmektedir. Yukarıda izah edilen hususlar dikkate alınmadan, sadece TEDAŞ'ın satın aldığı ve müşterilerine satıp parasını tahsil ettiği enerji arasındaki farkın tek kalemde kayıp ve kaçak olarak değerlendirilerek faturanın vatandaşa kesilmesi teknik bir yaklaşım değildir. Kayıp enerjinin ülke genelinde ve bölgemizde tespitinin sağlıklı yapılması için net ölçümler yapılmalı ve ülke enerji sistemine maliyeti tespit edilerek bunu gidermek için çalışmalar yapılmalıdır. Kaçak kullanım sebepleri ise net tespit edilerek sosyoekonomik tedbirlerle çözüm yoluna gidilmelidir.

Bölgemizdeki enerji tüketimi özellikle yaz aylarında tarımsal sulama ve kış aylarında ise meskenlerde ısınma amaçlı olarak kullanılması nedeniyle yüksek değerlere çıkmaktadır. Elektrik enerjisi, pahalı olması nedeniyle hem tarımsal sulamada, hem de ısınmada kullanılmaya elverişli değildir. Bölge nüfusunun önemli bir kısmının ekonomik sıkıntılarla boğuşması nedeniyle kış aylarında ısınma amacıyla yeterli yakacak temin edememekten kaynaklı legal veya illegal bir şekilde elektrikle ısınmaya yönelmiştir. Ekonomik durumu düşük kişi ve ailelerin tespit edilerek yakacak yardımı yapılması, bölgemizde yaygın olarak kullanılabilir güneş enerjisi sistemlerinden faydalanılması için devlet teşviklerinin verilmesi ya da altyapısı tamamlanarak mahallelerde ısı merkezleri kurulup ısınmanın bu toplu ısı merkezlerinden yapılması seçenekleri değerlendirilmelidir. Bu tür uygulamaların genişletilerek politika olarak benimsenmesi ve uygulamaların bölgemizde denenmesinden sonra bütün ülkeye yaygınlaştırılması hem heba olan

ekonomik değerler açısından, hem de sosyal devlet olma açısından ciddi çözümler sunulabilir.

2.2.GAP'ın Enerji Sorunlarına Etkisi

GAP projesi çok yönlü bir proje olup Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bir çok alanda gelişmeyi hedefleyen entegre bir projedir. Proje kapsamında sanayileşme, tarımsal alanların genişletilmesi, ekonomik ve sosyal yaşamın yeniden tesis edilmesi ile yeni istihdam alanlarının oluşması hedeflenmektedir. Ancak enerji alanında %80'e yakın gerçekleştirme oranı tarımsal sulama alanında %14'lere yakın gerçekleştirme oranı ile karşılaştırıldığında entegre projenin hedeflerinin tutturulamadığı görülmektedir. Bu proje kapsamında sulanması planlanan büyük tarımsal araziler çiftçilerin kendi imkanlarıyla yer altından 100'lerce metre kuyular açıp tesis kurmaları suretiyle sulu tarıma geçilmeye çalışılmıştır. Bu durum öz kaynaklarımızın gereksiz bir biçimde tüketilmesine neden olmaktadır.

Tarımsal sulama sektörü, birçok insana istihdam alanı yaratmaktadır. Ancak kuyulardan elektrik enerjisi ile sulama yapılması için Enerji Nakil Hattı, trafo postaları, su motorları gibi tesisatların kurulması nedeniyle ülke ekonomisi açısından önemli sayılabilecek kaynaklar bu alana aktarılmıştır. Yöre halkı ve çiftçilerin büyük zorluklarla ve önemli maliyetlerle oluşturdukları tesisler kalitesiz ve kesintili enerjiden dolayı hasar görmektedir. Bu durum ürün verimi ve kalitesini de olumsuz etkilemektedir. TEDAŞ tarafından elektrik bedeli talep edilirken çiftçinin hasar gören sulama teçhizatının ve ürünlerinin bedeli dikkate alınmamaktadır.

Sulamanın yoğun olduğu bazı bölgelerde TEDAŞ ekiplerinin yetersiz olmasından dolayı arıza giderme çalışmaları; bedeli çiftçiler tarafından ödenen piyasadaki elektrikçiler vasıtasıyla yürütülmektedir. Bu ehliyetsiz kişilere ödenen bedel, Kuyu başına 100 kg pamuk, 100 kg buğday olmak üzere sabit ücret şeklindedir. Bu vahim tablo bölgede uygulanan enerji politikalarının sonucudur.

Elektrik enerjisinin birim fiyatının yüksek olması nedeniyle tarımsal sulama abonelerinin önemli bir kısmı usulsüz enerji kullanımına yönelmekte, dolayısıyla GAP projesi kapsamında sulama kanallarının ivedilikle tamamlanması için gerekli kaynağın aktarılması son derece önem arz etmektedir. Bu proje tamamlanıncaya kadar tarımsal arazilerden alınan sulama elektrik bedeli, DSİ sulama birliğinin uyguladığı dönüm başına ücretlendirme yöntemi baz alınarak uygun bir bedele dönüştürülmelidir.

2.3.Özelleştirme Çalışmalarının Enerji Sorununa Etkisi

Bölgemizde çözülmeyi bekleyen çok fazla enerji problemi ve sebepleri varken bütün sorunların kaynağı olarak kaçak elektrik kullanımının gösterilmesi sorunları çözmekten uzaktır. Bu yaklaşımın enerji sektöründe hizmet veren bütün kamu kuruluşları tarafından bir politika olarak benimsendiği görülmektedir. Asli görevleri vatandaşa hizmet götürmek olan kamu kurumları, kaçak elektrik kullanımının yüksekliğini öne sürerek yürütmeleri gereken hizmetleri aksatmakta ve bu durumu düzeltmek adına özelleştirme politikalarını kamuoyu nezdinde haklı çıkarmaya çalışmaktadırlar.

Enerji sektöründe doksanlı yıllardan itibaren özelleştirme kapsamında birçok değişikliğe gidilerek enerjinin tamamıyla siyasetin ve sermayenin rant odağı haline getirildiğini birlikte izliyoruz.

Bilindiği gibi TEDAŞ, özelleştirme kapsamında ülke genelinde 21 dağıtım bölgesine ayrılmış olup hızlı bir şekilde özelleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda Diyarbakır ve komşu 5 il Dicle EDAŞ (Dicle Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi) adı altında

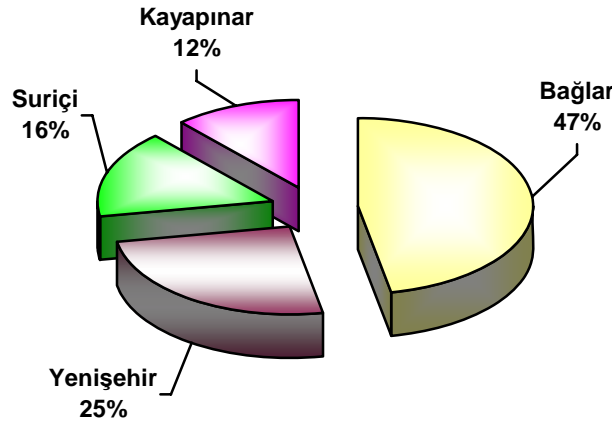
1. Bölge olarak yapılandırılmıştır. Dicle EDAŞ, Müesseselerinde sadece kaçak elektrik kullanım oranını düşürmeyi amaçlayan, Kamu yararını gözetmekten ve hizmet anlayışından uzak, eksik bir sözleşmeyle 2007 yılı sonunda satışa hazır hale getirilmeye çalışılmaktadır.

3. DİYARBAKIR İLİ ELEKTRİK SORUNLARINI TESPİT ETME ANKET SONUÇLARI

Bölgemiz enerji sorunlarına son kullanıcıların nasıl baktığına ilişkin Elektrik Mühendisleri Odası Diyarbakır Şubemizin Diyarbakır ilinde yapmış olduğu anketin sonuçlarına bakalım.

Anket 540 kullanıcı üzerinde uygulanmıştır.

Anket Diyarbakır ili nüfus yapısına ve özelliklerine göre örneklendirilerek yapılmıştır. 1990'lı yıllarda dışarıdan çok sayıda göç almış olan şehir, plansız büyümüştür. En çok göç alan merkezler Bağlar ve Suriçi belediyeleri olup Şehir nüfus oranları şöyledir.

Şekil 1: Diyarbakır ili merkez ilçe nüfus oranları

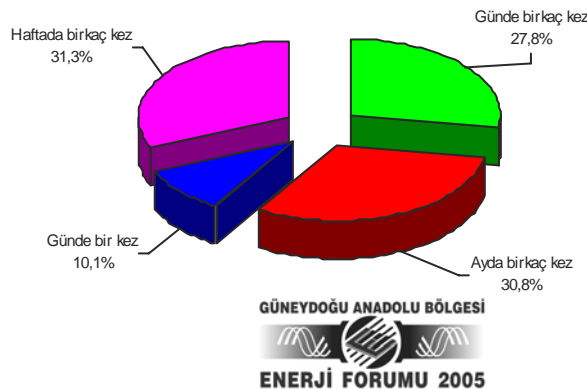
Diyarbakır'daki nüfus yapısı bölgenin bir çok iliyle homojenlik göstermektedir. Dolayısıyla buradan yaklaşımla bölge örnekleme yanlı olmayacaktır.

Sorulan sorularda temel amaç ekonomik durum ile enerji tüketimi arasında ilişki kurmak, kaçak enerji kullanımına kamuoyunun bakış açısını tespit etmek ve çözüm önerileri ile enerji kalitesine bakış açılarını tespit etmektir.

Anket iki aşamalı olarak hazırlanmış olup 1. aşamada genel bazı tespitlerde bulunmak, 2. aşamada ise elektrik enerjisi kalitesi ve kaçak kullanımına ilişkin soru ve cevapları içermektedir. Bu çalışmada 2. aşamaya ait sorulara verilen cevaplar irdelenmiştir.

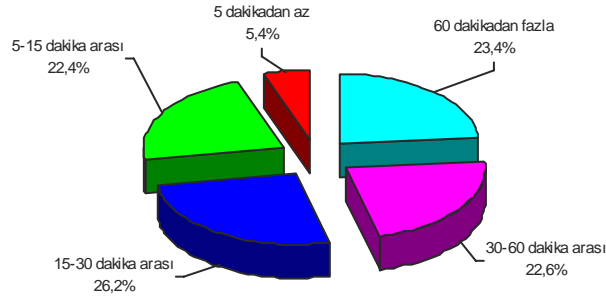
Sorulan sorulardan bazıları ve alınan cevaplar şöyledir.

1. Elektriklerinizin kesilme sıklığı nedir?

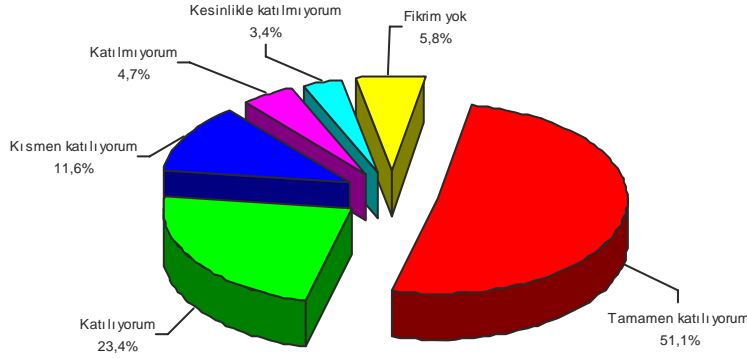
* Günde birkaç kez ve haftada birkaç kez diyenlerin oranı % 62.1 'dir

2. Elektrik kesintilerinizin ortalama süresi nedir?

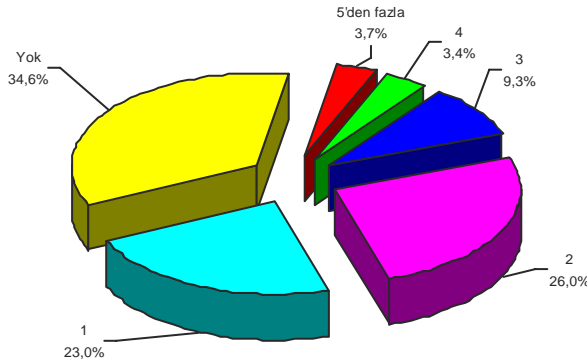
* %72.2'si Elektrik kesintilerinin 15 dakikadan fazla olduğunu belirtmiştir.

3. Evinizdeki elektriğin kalitesiz olması elektrikli cihazlarınızın bozulmasına neden oluyor.

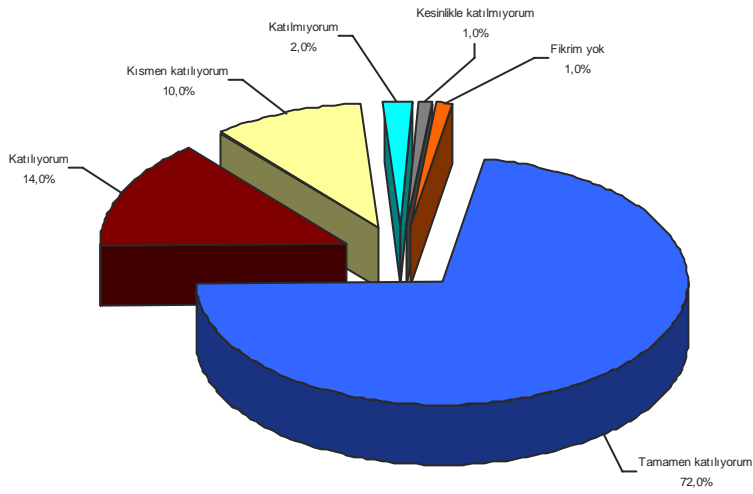
* %76.1 'i bu yargıya katılmaktadır.

4. Elektrik kesintileri ve elektriğin kalitesizliği nedeniyle (aşırı veya düşük gerilim) son iki yılda arızalan elektrikli cihazlarınızın sayısı nedir?

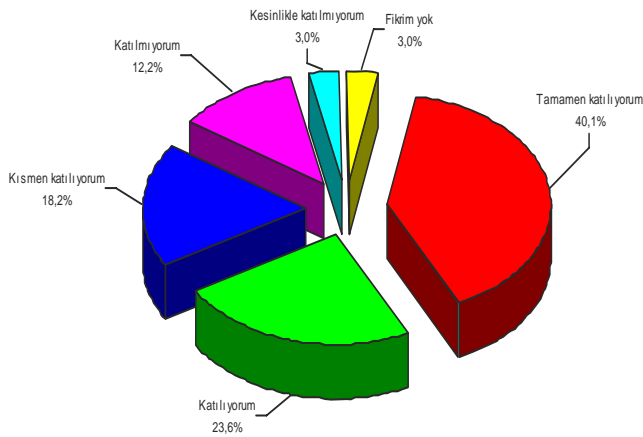
* %65'e yakını en az 1 elektrikli cihazının arızalandığını belirtmektedir.

5. Elektriklerinizin kesilmesi günlük yaşantınızı olumsuz etkiler.

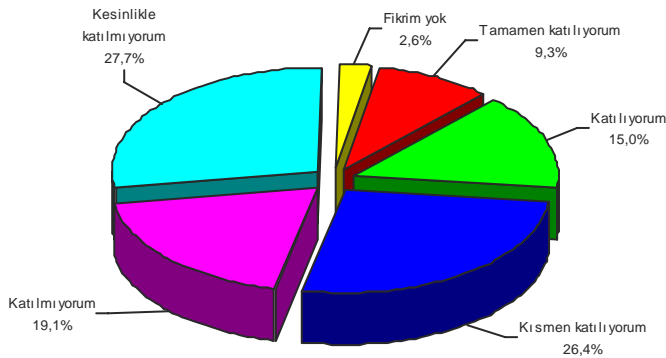
* %96'sı bu yargıya katılmaktadır.

6. Sizce bu kentteki kaçak elektrik kullanımı söylendiği gibi çok yaygındır.

* %81.9'u bu yargıya katılmaktadır.

7. Kaçak elektrik kullanımını doğru buluyorum

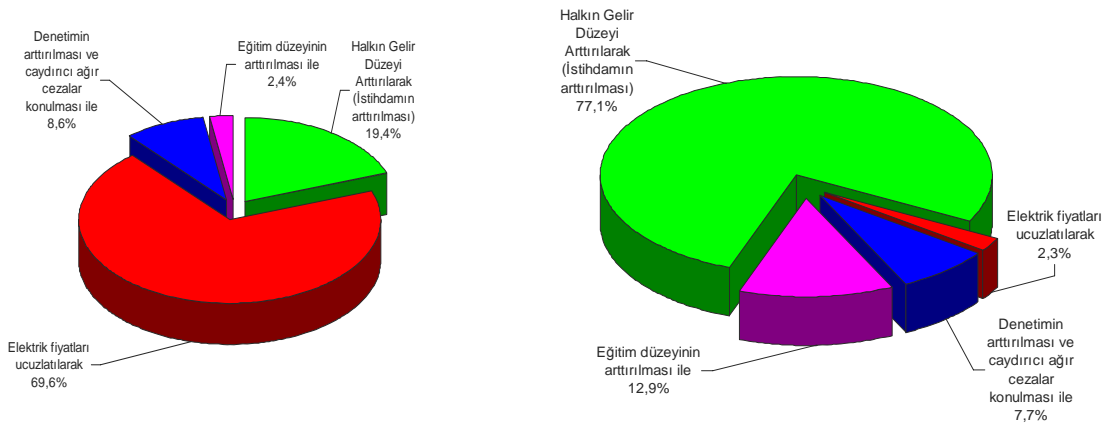
* Kısmen katılıyorum diyenleri de eklersek %50,7'si doğru bulmaktadır.

8. Sizce kaçak elektrik kullanımının sebebi nedir?

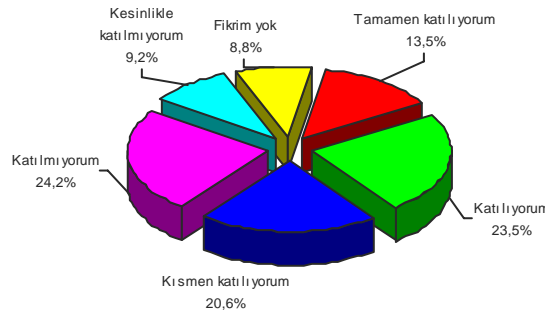
* Bu soruda birden fazla seçenek belirtilebilmekte, katılımcıların %90'a yakını Geçim sıkıntısı (işsizlik) ve Elektrik fiyatlarının yüksek olması seçeneklerini birlikte vermişlerdir. İhtiyacı olmaksızın keyfi olarak kaçak kullanımı, ve elektriklerin sık sık kesilmesi şeklinde cevap verenlerin oranı % 10 'ların altındadır.

9. Sizce kaçak elektrik kullanımı nasıl ortadan kaldırılır?

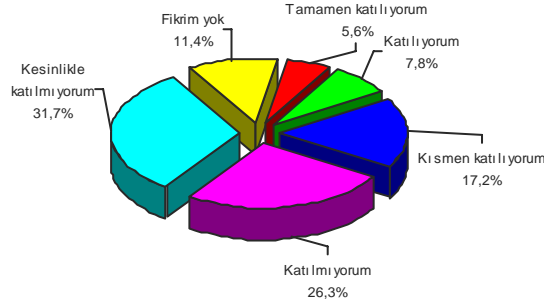
* Bu soruda da birden fazla seçenek belirtilebilmekte, katılımcıların yine %90'a yakını Kaçak elektrik kullanımının ortadan kaldırılması için; Elektrik fiyatlarının ucuzlatılması ve halkın gelir düzeyinin artırılması (istihdamın artırılması) seçeneklerini çözüm olarak belirtmişlerdir. Denetimin artırılması ve caydırıcı ağır cezalar konulması, ve eğitim düzeyinin artırılması şeklinde cevap verenlerin oranı % 10 civarındadır.

10. Evinizin elektrik tesisatı yeterli ve güvenlidir.

* Kısmen katılıyorum diyenleri de eklersek %57'e yakını bu yargıya katılmaktadır.

11. Sizce mahallenizin elektrik tesisatı yeterli ve güvenlidir.

* Kısmen katılıyorum diyenleri de eklersek %77'e yakını bu yargıya güvensiz bulmaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Enerji fiyatlarının çok yüksek olması ülke genelinde insanları kaçak enerji tüketimine yöneltmektedir. Bölge de ekonomik koşulların daha ağır olması nedeniyle kaçak kullanıma yönelim daha da artmaktadır.

Enerji fiyat politikalarının yeniden belirlenerek ülke genelinde gelir düzeyi düşük olan abonelere ucuz enerji tarifeleri uygulanmalıdır

Teknik kayıpların azaltılması, işletme şartlarının iyileştirilmesi için bölgenin enerji alt yapısının gözden geçirilerek gerekli yatırımların yapılması gerekmektedir.

Halkın enerji kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi ve enerji tasarrufunun bir yaşam biçimi haline getirilmesi için tüm kurumlar üzerine düşeni yapmalıdır

GAP projesi kapsamında sulama kanallarının ivedilikle tamamlanması için gerekli kaynak aktarılması bir an evvel sağlanmalıdır.

Kayıp ve Kaçak rakamları birbirinden ayrı olarak kullanılmalı ve kayıp enerjinin net tespiti için çalışmalar hızlandırılmalıdır.

Elektrikle ısınmayı önlemek için altyapısı tamamlanarak toplu ısı merkezleri kurulmalıdır.

Güneş enerjisi sistemlerinden faydalanılması için devlet teşviklerinin verilmesi sağlanmalıdır.

Stratejik öneme sahip kamu hizmeti niteliği içeren enerji sektöründe planlama, eşgüdüm ve denetleme yönleriyle yeniden merkezi yapılanmaya gidilmeli, sektördeki özelleştirme uygulamalarına son verilerek koordinasyon, yetişmiş insan gücü, ekonomik kaynak ve ileri teknoloji politikalarıyla güçlendirilmiş, " Kamu kontrolünde " örgütlü ve etkin bir yapı oluşturulmalıdır.

M. Nedim TÜZÜN (Özgeçmiş): 1974 Batman Doğumlu. 1996 Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık fakültesi mezunu. TEİAŞ Diyarbakır İletim şebekeleri işletme ve bakım müdürlüğünde R.Ö.A Grup Başmühendisi olarak görev yapmaktadır. EMO Diyarbakır Şubesinin 10. dönem, 12. dönem yönetim kuruluğu üyeliğini yapmış ve 13. dönem başkan yardımcılığı görevini sürdürmektedir.